

MUSTAFA NEJAT
SEFERCİOĞLU*

Nev'î'nin Hocası Karamânî Mehmed Efendi İçin Yazdığı "Bayram Hilâli" ile İlgili Kasîdesinin Tahlîli

The Analysis of the Eulogy About "Bayram
Cerescent" That Nev'i Wrote for His Master
Karamani Mehmed Efendi

Ö Z E T

16. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Nev'î, "Ahaveyn" diye bilinen iki kardeşten biri olan Karamânî Mehmed Efendi'den feyz almıştır. Ona olan bağlılığını dıvanında yer alan bir kasideyle ifade etmiştir. Ayrıca dıvanında bir çok beyitte de bu duygularını ifade etmiştir. "Berây-ı Karamânî Mehmed Efendi Üstâd-ı Merhûm Nev'î Efendi Der Vâsıf-ı Hilâl-i İyâd-i Sa'îd" başlığını taşımaktadır. Otuz yedi beyitten oluşur. Kasidesinin nesib bölümü sekiz, girizgah bölümü bir, methiye bölümü on dokuz, fahriye bölümü beş ve duâ bölümü üç beyitten meydana gelmiştir. Nev'î otuz yedi beyitlik kasidesinin yarıdan fazlasını hocasının faziletlerini anlatmaya ve onu övmeye ayırmıştır. Bu makalede kaside baştan sona beyit beyit ele alınarak şerh edilecek ve Nev'î'nin çok değer verdiği hocası hakkındaki duyguları ortaya konmaya çalışılacaktır.

ANAHTAR KELİMELE R

Nev'î, Karamânî Mehmed Efendi, kaside, tahlil.

ABSTRACT

Nev'î who is one of the important poets of the 16th century drew inspiration from Karamani Mehmed Efendi who is one of the siblings that are known as "Ahaveyn". Nev'î expressed his devotion and respect to him with a eulogy in his dıvan. The eulogy has the title, "Berây-ı Karamânî Mehmed Efendi Üstâd-ı Merhûm Nev'î Efendi Der Vâsıf-ı Hilâl-i İyâd-i Sa'îd". It consists of thirty seven verses. The nesib part of the eulogy consists eight, girizgah part consists one, medhiye part consists nineteen, fahriye part consists five and the dua part consists three verses. Nev'î told his master's virtues and praised him in more than half of the eulogy. In this article, the eulogy will be examined verse by verse and analyzed and also Nev'î's feelings toward his deserving master will be presented.

KEYWORDS

Nev'î, Karamani Mehmed Efendi, eulogy, analysis.

Karamânî Mehmed Efendi, "Ahaveyn" diye şöhret kazanan âlim iki kardeşten biridir. Kardeşinin adı Karamânî Ahmed Efendi'dir. Nev'î, devrin önemli âlimlerinden olan bu iki kardeşten de feyz almıştır.

* Prof. Dr., Girne Amerikan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü, Kıbrıs (nejatsefercioglu@hotmail.com).

Nev'î'nin Karamânî Mehmed Efendi'ye bağlılığı ve hürmeti daha ziyâdedir. Bunu yazımıza konu edindiğimiz kasidesinin dışında, Divan'ında yer alan, bir çok beyitte de ifade ettiği görülür. Karamânî Mehmed Efendi'nin derslerine, Nev'î ile beraber devam eden öğrencilerin arasında, ileride devrin önemli şairleri ve ilim adamları olacak Bâkî, Cevrî, Edirneli Mehmed Mecdî, Üsküplü Vâlihî, Hüsrev-zâde, Remzî-zâde, Camcı-zâde ve Hoca Saadeddin gibi yetenekler vardır (*Nev'î-zâde Ataî*, s. 419). Karamânî Mehmed Efendi'nin Nev'î'ye ilgisi, 970/1563 yılında Edirne Bayezid Medresesi'ne tayin edildiğinde onu da yanında götürecektir ve İstanbul'a dönüşünde de yanından ayırmayacak kadar ileri derecede idi (*Nev'î-zâde Ataî*, s.419). Şüphesiz bunda Nev'î'nin Allah vergisi şairlik yeteneğinin ve ilme yatkınlığının önemli bir yeri vardır. Bu ilginin bir benzerini rahmetli Hocam Âmil Çelebioğlu'nun, benim kırkıktan sonra yüksek lisans ve doktora başlamak mecbur bırakan, "İlme müsait olup da ilim yapmayan hâindir" sözleriyle yaşattığını ifade etmek isterim. Bu söz benim hayatımın akışını değiştiren söz olmuştur. Bu yüzden rahmetli hocamı minnet ve şükranla anıyorum.

"*Berây-ı Karamânî Mehmed Efendi Üstâd-ı Merhûm Nev'î Efendi Der Vâsf-ı Hilâl-i İyd-i Sa'îd*" başlığını taşıyan ve otuz yedi beyitten oluşan kasidenin nesib bölümü sekiz, girizgâh bölümü bir, medhiye bölümü on dokuz, fahriye bölümü beş ve duâ bölümü üç beyitten meydana gelmiştir. Görüldüğü gibi Nev'î otuz yedi beyitlik kasidesinin yarıdan fazlasını hocasının faziletlerini anlatmaya ve onu övmeye ayırmıştır. Bu da hocasına verdiği değer bir başka göstergesi olarak kabul edilebilir. Kasidenin sekiz beyitten oluşan nesib bölümü, gözleme dayanan renkli hayâllerle süslüdür. Şairimizin [*Feleğin bayram hilâli şafak (vaktinde) yüzünü gösterdi. Sanki kırmızı sayfaya gümüş renkli tuğra yazıldı.*] dediği,

1- Hilâl-i İd-i felek gösterüp şafakta likâ

Yazıldı san varak-ı sürha sîm-gûn tuğrâ

şeklindeki matla beytinde hilâl, şekil bakımından tuğraya, renk bakımından gümüşe benzetilmiştir. Akşam vakti güneş batarken ufukta ortaya çıkan kıvrıklık olan şafak da kırmızı renkli bir sayfa olarak düşünülmüştür. Ramazanın sona erişi ayın gökyüzünde hilâl şeklinde görünmesine ve kadılık görevini yapan kişinin, şahitlerin ifadesine dayanarak, verdiği karara bağlıdır. Beyitte şafak renkli gökyüzü sayfasına yazılmış ve hilâl tuğrasıyla onaylanmış bir çeşit ferman hayâli söz konusudur.

Nev'î,

**2- Göründi mâhî-i sîmîn kenâr-ı deryâdan
Şafakta Yûnus-ı hurşîd olunca nâ-peydâ**

şeklinde [*Güneş Yûnus'u şafakta görünmez olunca, denizin kenarından görmüş renkli balık görüldü.*]dediği hüsn-i matla' beytinde güneşin, ufuktan doğup yükselerek tekrar ufuktan batıncaya kadar gerçekleştirdiği kavisli hareketi, yunus balığının denizden yükselip tekrar denize dalarken yaptığı harekete benzetmektedir. Bu benzetme çok dikkatli bir gözlemden kaynaklanmaktadır ve şairimizin zengin hayâl gücü, bu güzel benzetmeye hayat vermiştir. "*Güneş yunusu*" ifadesinin kullanılma sebebi de budur. Hilâl de görünüş ve renk bakımından, denize benzetilen gökyüzünün kenarında görünen gümüş renkli bir balığa benzetilmiştir. Genellikle balıkların karınlarındaki pulların rengi sırtındaki pulların renginden daha açıktır ve gümüş rengine yakındır. Bu pulların görünüşü de şekil bakımından hilâle benzetilmiştir. Beyitte, güneşin batışından sonra ayın doğması gerçeğine de işaret edilmiştir. Beyitteteki "*nâ-peydâ olunca*" ifadesi güneşin batışını, "*göründü*" ifadesi de hilâlin, renk ve şekil bakımından denize benzetilen gökyüzünün kenarında görünüşünü ifade için kullanılmış güzel bir tezat sanatı örneğidir.

Şairimizin, [*Yeni ayın hançeri bu kadar keskin olursa ne olur (bunda şaşılacak ne var)? (Çünkü), kaza eli, uzun zamandan beri onu çarha tutar.*] şeklindeki nesirleştirebileceğimiz

**3- Olursa hançeri mâh-ı nevün n'ola bârik
Niçe dem oldu tutar anı çarha dest-i kazâ**

şeklindeki üçüncü beytinde hilâl, şekil ve renk bakımından keskin bir hançere benzetilmiştir. Bilemek için çarka tutulan bıçak, hançer gibi kesici aletlerin aşınma sebebiyle, şekil bakımından hilâl gibi eğri bir görüntü kazandıkları görülür. Çarh kelimesi hem gökyüzü hem de kesici âletleri bilemeye yarayan çark kastedilerek kullanılmıştır. Ayrıca feleğin devretmesi ile çarkın dönmesi arasında da ilgi vardır. Hilâl, âlem yaratıldığından beri gökyüzünde vardır ve burada uzun zamandır çarha (çarka) tutulan keskin bir hançer olarak hayâl edilmiştir.

Ay, ışığını güneşten alır. Güneşten aldığı ışığın miktarına göre, bir aylık zaman dilimi içinde, hilâl şeklinden dolunay şekline ve dolunay

şeklinden hilâl şekline kadar değişik safhalar gösterir. Âşığın güneşi ise sevgilidir. Onu görebildiği, ona yakın olabildiği nispette sağlıklı ve mutludur. Sevgiliden uzak kalan, hasret çeken âşık, tıpkı güneşten mahrum kalan ayın hilâl şekline dönmesi gibi, hasretin acısıyla zayıflar, beli bükülür, hastalanır ve benzi sararır. Nev'î, bu güzel benzetmesini de [*Zaman onu güneşinden uzaklaştırdı ki gönlü hasta (yorgun) bir âşık gibi zayıfladı ve iki kat oldu (beli büküldü).*] dediği

4- Zamâne var-ise dûr itdi âfitâbından

Kim oldu âşık-ı dil-haste-veş za'îf ü dü-tâ

şeklindeki, kasidenin dördüncü beytiyle dile getirmiştir.

Kasîdenin beşinci beytinde Nev'î, dikkatli gözlemleriyle renkli, geniş hayâl gücünün bir başka örneğini vererek, hilâli, rengi ve şekli sebebiyle, kuru ota benzetir. Şairimizin [*(Hilâl) dünya sebze-zârında (bahçesinde) kuru bir ota dönmüş; yokluk rüzgârı, benim gibi, onun da boyunu eğmiş.*]şeklinde nesirleştirebileceğimiz

5- Giyâh-ı huşke dönüp sebze-zâr-ı dehr içre

Benüm gibi kadın itmiş hamîde bâd-ı fenâ

beytinde dünyanın bahçe, "*bâd-ı fenâ*" yani yokluk rüzgârı olarak ifade edilen kaderin, tabiatı solduran, güzellikleri yok eden bir rüzgâr olarak hayâli de önemlidir. Hilâl, teşhis sanatı kullanılarak, görünüş bakımından ihtiyar, beli bükülmüş bir insan olarak da düşünülmüştür. Şekil benzerliğinin yanında, insanın doğumundan ölümüne kadar geçirdiği safhalar olan doğum, çocukluk, gençlik, ihtiyarlık ve ölüm ile, ayın bir aylık süre içinde geçirdiği doğması, hilâl, dolunay, hilâl hallerinden geçerek batması gibi safhaları arasında da ilgi kurulmuştur. Nev'î'nin "*benim gibi*" ifadesini kullanarak, yaşlandığını, yaşlılığın kaçınılmaz sonucu olan belirtilerin kendisinde de mevcut olduğunu ve ölüme yaklaştığını ifade etmeye çalıştığını da söyleyebiliriz. Şairimizin kendisiyle kuru ot ve ona benzetilen hilâl arasında kurduğu ilgiden, Nev'î'nin bu kasideyi ilerlemiş yaşlarında yazmış olduğunu da anlayabiliriz.

Dînî ibâdetlerimizin en önemlilerinden biri olan oruç, bir nefis terbiyesi ve imkânları kısıtlı olanların çektikleri sıkıntıları doğru anlama vesilesidir. Oruç tutan insan, belli bir zaman diliminde, yemeden, içme-

den ve nefesine ait arzularından kendini mahrum eder. Nev'î'nin, yine teşhis sanatına başvurarak, hilâli oruçlu bir insana benzettiği ve [*Veya, orucun harareti onu susatmıştır ki ağzı açılmış bir şekilde denizin kıyısına doğru gider.*] dediği,

**6- Yâhud idüpdür anı tâb-ı rûze leb-teşne
Ki suya ağız açar menzili leb-i deryâ**

şeklindeki kasidenin altıncı beytinde, susamış bir insanın suya açtığı ağzı ile hilâl arasında bir şekil benzerliğinden yararlandığı da söylenebilir. Beyitte, menzil olarak ifade edilen "*leb-i deryâ*", yani deniz kıyısı, orucun sona erdiği iftar vaktini ifade eder. Sudan ibaret olan denizin içinde susuzluk çekmek ise deniz suyunun tuzlu olmasına ve içilemesine dayanır. Bu durum, her türlü imkâna sahip olma ama oruçlu olduğu için bu imkânları kullanmama gerçeğine benzer. Gökyüzünün, şekil ve renk bakımından denize benzetilmesi de, hilâl ile susamış bir oruçlu arasında kurulan ilişkinin temel unsurlarından biridir.

Ramazân sebebiyle oruçlu olan müminlerin, vecibelerini yerine getirmelerinin bir mükâfatı olarak, bayramı arzulamaları doğaldır. Bu sebeple, oruçluların bayramın geldiğini müjdeleyecek bayram hilâlini gözlemelerinde de şaşılacak bir durum yoktur; ancak, oruçlular bu gözlemeyi ramazandan kurtulma sevinci içinde değil, ramazandan ayrılmanın hüznü ve bayrama kavuşmanın sevincinin birbirine karıştığı, tarifi zor, hoş bir duyguyla yaparlar. İnanmış müminlere yakışan da budur. Nev'î bu düşüncesini [*Halkın oruçlu olduğundan beri hilâle bakmasının ve hoşluk ile gökyüzüne meyletmesinin sebebi (bayram hilâlidir.)*] dediği

**7- Hilâle bakduğu halkun bu rûze-dâr olalı
İder letâfet-ile meyl-i âlem-i bâlâ**

şeklindeki kasidenin yedinci beytinde dile getirmiştir.

Nev'î'nin, [*Sabah rüzgârı yine tatlı (yumuşak) dalgalar meydana getirdi ve feleğin gemisi yeme içme diyarına dümen tuttu.*] dediği,

**8- Diyâr-ı işrete fülk-i felek tutup dümeni
Kopardı mevc-i melâhat yine nesîm-i sabâ**

şeklindeki sekizinci beytinde hilâli şekil bakımından gemiye, hafif esen rüzgârla hareket eden bulutları dalgalara, gökyüzünü de genişlik, görü-

nüş ve renk bakımından denize benzettiğini görüyoruz. Hilâlin gökte görünmesiyle ramazan sona erip, bayram başlayacaktır. Bayram, yeme içme ve eğlence demektir. Bu sebeple “*diyâr-ı işret*” tamlamasıyla kast edilen Ramazan Bayramı’dır. Burada dikkati çeken en önemli ifadeler “*Diyyâr-ı işret*”, “*mevc-i melâhat*” ve “*nesîm-i sabâ*” tamlamalarıdır. Bu tamlamaların ifade ettiği “*yeme içme diyarı*”, “*tatlı (yumuşak) dalga*” ve “*sabah rüzgârı*” birbiriyle tenasüp içinde ve anlam bakımından birbirini tamamlayan ifadelerdir. “*Nesîm-i sabâ*” ifadesinden, o yılki Ramazan Bayramı’nın bahar mevsimine rastladığını anlıyoruz. Çünkü nesîm-i sabâ bahar mevsiminde esen ve tabiatın canlanmasına sebep olan ılık rüzgârdır; ayrıca, özellikle Divan şiirinde “*peyk*” yani postacı olarak kabul edilir. Nesîm-i sabânın bahar mevsiminde hafif esen, ılık sabah rüzgârı olma özelliği beyitte yer alan “*mevc-i melâhat*” yani yumuşak dalgalarla da ilgilidir. Bu hoş dalgaların meydana geliş sebebi sabah rüzgârıdır. Yeme içme diyarına dümen tutan feleğin gemisi olan hilâli, hedefine ulaştıracak olan bu güzel dalgalardır. Bu beyitte Nev’î’nin, inanmış bir mümin olarak, ramazandan kurtulma arzusu taşımadığını ve bu sebeple bir telaş içinde olmadığını, orucun bir lutfu olan bayrama erişmek için hiç aceleci olmadığını görmek mümkündür.

Kasidenin girizgâh niteliğindeki ve Nev’î’nin [*Hilâl, kalemtırâş ile hüznün resmini hakk etti (işledi); ne bugünün sıkıntısı ne de yarının gamı (kalmadı).*] dediği

9- Kalem-tırâş-ile hakk itdi resm-i hüznü hilâl Ne fikr-i mihnet-i imrûz u ne gam-ı fenâ

şeklindeki kasidenin dokuzuncu beytinde, ramazanın sona ermesiyle müminlerin hüznülenmesi, bir çeşit bıçak ya da sert malzeme üzerine kazıyarak yazı ve şekiller çizmeye yarayan bir araç olan kalemtırâşa benzeyen hilâlin, hüznü resmettiği şekilde ifade edilmiştir. Müminler, ramazanın sona erişiyile duydukları üzüntü ile bayrama kavuşmanın sevinci arasında kararsız kalmışlar, ne günün sıkıntılarını ne de geleceğin gamını düşünemez hâle gelmişlerdir.

Methiye bölümünün birinci, kasîdenin onuncu beyti olan ve şairimizin [*Bu gece kapının halkasını gökyüzünde hayâl ettim idi; yeni ay (hilâl) gözüme daha yüksekte göründü.*] dediği

**10- Felekde halka-i bâbun tasavvur itdüm idi
Bu gice gözüme göründi mâh-ı nev a'lâ**

beytinde, gökyüzündeki hilâli, şekil ve renk bakımından, hocası Karamânî Mehmed Efendi'nin, kapısındaki halkaya benzettiğini görüyoruz. Hüsn-i ta'lil sanatının en güzel örneklerinden biri olan beyitte, gökyüzünde bulunan ayın bu kadar yüksekte bulunmasının sebebini, hocasının kapısındaki halkaya benzemesine bağlayan şairimizin, bu ifadesinin hocası Karamânî Mehmed Efendi'yi yüceltme arzusundan kaynaklandığı açıktır.

Dokuz felekten ikincisi olan Debîr, diğer adlarıyla Utarit ve Merkür, Güneş sultanının kâtibidir. Bu özelliği ile Dîvan şiirinde sık sık karşımıza çıkar (*Sefercioğlu 2001, s.345, 368*).

Nev'î'nin, [*Feleğin kâtibi (Debîr), devamlı yeni ayın şeklini meşk eder (hilâlin şeklini yazmaya çalışır); maksadı senin faziletinin belgesine çekeceği tuğrayı (en güzel şekilde) çekmektir.*] dediği

**11- Misâl-i mâh-ı nevi meşk ider debîr-i felek
Garaz bu kim çeke menşûr-ı fazluna tuğrâ**

şeklindeki kasidenin on birinci beytinde, hocası Mehmed Efendi'nin ne kadar faziletli olduğunu ifade edebilmek için, onun faziletini onaylayacak belgenin imzasının (tuğrasının) ancak Güneş sultanının kâtibi olan Debîr tarafından yazılmasının uygun olacağını ve Debîr'in bunu başarabilmek için devamlı hilâlin şeklini talim ettiğini ifade ederek, hilâl ile tuğra arasındaki şekil benzerliğine de işaret etmektedir. Devamlı talim etmek ifadesi ayın değişik safhalardan geçerek, tekrar hilâl şekline dönüşmesiyle ilgilidir ve bu benzetmede altın ve gümüş mürekkebiyle yazılan tuğraların rengi ile hilâlin rengi arasındaki ilgi de düşünülmüştür. Nev'î'ye göre hocasının fazilet belgesindeki tuğrayı, sıradan bir kâtip değil, ancak "*Debîr-i felek*" yani feleğin kâtibi çekebilir. Hocasına yakışan da budur.

Çerağ, kandil ve mum anlamlarına gelen, devrin en önemli aydınlanma araçlarından biridir. Işığı ve yakıcı özelliği ile beyitlerde sık sık karşımıza çıkar ve çoğunlukla sevgili için kendisine benzetilen olarak kullanılır. Mumun ince uzun şekli ve rengi sevgilinin düzgün ve uzun buyu, alevi sevgilinin ışıklı yüzü ve dumanı da sevgilinin siyah dalgalı

saçları için kendisine benzetilen olur. Pervâne ise ışığa koşan, ışığın etrafında dönmeyi seven zarif, ince kanatlı gece kelebeğidir ve debiyatımızda sevgilinin çevresinden ayrılmayan, onun için canını feda eden âşığın sembolüdür (Sefercioğlu 2001, s. 102, 134, 250, 426). Nev'înin, [*Senin yanağındaki fazilet nurunu gördüklerinden beri, faziletliler zümresi, meclisinin çerağına pervâne olmuşlardır.*]dediği,

**12- Meh-i ruhundaki nûr-ı fazîletün görelî
Çerâğ-ı bezmüne pervâne zümre-i fuzalâ**

şeklindeki on ikinci beytinde, hocasının aya benzeyen yanağındaki fazilet nûrunu, etrafını aydınlatan bir ışık kaynağı olarak düşünen ve onu meclisi aydınlatan bir çerağa benzeten şair, diğer faziletli ilim adamlarını da bu fazilet nurunun çevresinde dönen ve bu ışıktan yararlanmaya çalışan pervânelere benzetmiştir. Bu beyitte de şairin asıl amacı, devrinin en önemli âlimlerinden biri kabul edilen hocası Karamânî Mehmed Efendî'nin ilminin ve faziletinin yüceliğini ifade etmektir.

Nev'î'nin, Peygamber Efendimiz'in Mi'râc olayına telmihte bulunduğu ve [*Ey felek gibi yüce (insan)! Senin adın Muhammed oldu; (bu sebeple), hilâl ensesini sana basamak yapsa uygun olur.*] dediği

**13- Mehemed oldı senün nâmun ey felek-rif'at
Hilâl eger sana farkın kadem iderse revâ**

şeklindeki kasidenin on üçüncü beytinde, Hz. Peygamber ile hocasının isim benzerliğinden de yararlanmaktadır. Dokuz felek, dokuz basamaklı bir merdivene benzetilir. Bu merdivenin basamakları feleklerdir ve her felekte bir peygamberin makamı vardır. Peygamber Efendimiz, Mi'râc'a çıkarken bu feleklerde makamı olan peygamberlerle sohbet ederek Allah'ın huzuruna ulaşmıştır (Levend 1984, s.128). Beyitte hilâl, âlim ve faziletli hocanın ayakları altında onu felek gibi yüksek makamlara çıkaracak bir merdivenin basamağı olarak hayâl edilmiştir.

Kasîdenin on dördüncü beyti bir bedduâ özelliği taşımaktadır. Nev'î'ye göre, topraktan altın elde etmenin yollarını aramaya lüzum yoktur; çünkü hocasının ayağının tozu altın değerindedir. Bunu fark edemeyenlerin boyu, hilâl gibi eğilmeli, lam harfine benzemelidir. Aynı

zamanda kendisi de bir âlim olan şairimiz, topraktan altın elde etmenin yollarını arayan ve kolayca zengin olmanın peşine düşenlerin yanlışlıklarını ortaya koyarken, hocasının ayağının tozunun (onu takip etmenin ilminden ve faziletinde yararlanmanın) gerçek zenginliğe ulaşmanın tek yolu olduğunu ifade eder. Nev'î bu düşüncesini, [*Senin ayağının tozunu bırakıp (topraktan) altın elde etmenin iksirini (yollarını) arayan kimselerin boyu hilâl gibi eğilip, lâm harfine benzesin.*] dediği

**14- Hilâl-veş yanılup kaddi lâm ola şol kim
Koyup izün tozın iksîr-i zer ola cûya**

şeklindeki güzel beytinde dile getirmiştir.

Nev'î'nin, aşağıdaki beyitte, hilâl ile atın tırnağı arasındaki şekil benzerliğinden hareket ederek vehilâli hocasının ikbal atının tırnağına benzettiğini ve ayın, yüzünü bu tırnağa yüz sürerek şeref kazandığını ifade ettiğini görüyoruz. Şairimizin [*Ayın alnındaki parlaklık (bir günlük hilâl), senin devletinin (ikbâlinin) atının tırnağına yüzünü sürdüğüne bir işarettir.*] şeklinde nesre çevirebileceğimiz

**15- Yüzini sürdüğine sümme-i esb-i devletüne
Nişânedür mehün alında gurra-i garrâ**

şeklindeki, kasidenin onbeşinci beytinde de hocası Karamânî Mehmed Efendi'ye olan hayranlığını, bağlılığını ifade etmek istediğine şahit oluyoruz. Şairimiz, teşbih sanatının yanında hüsn-i ta'lil sanatına da yer verdiği beyitte hilâlin parlaklığının sebebinin hocasının atının ayağına yüz sürmesine bağlamıştır. Şairin asıl anlatmak istediği ise hocasının ilminin ve faziletinin yüceliğidir. Bu benzetmelerde, şekil ve renk bakımından hilâl ile daha çok benzerlik gösteren atın ayağına çakılan nalın da kastedildiğini ifade etmek gerekir.

Nev'î'nin, kasidesinin on altıncı beytinde de hilâl ile atın tırnağı ya da tırnağına çakılan nal arasındaki şekil benzerliğinden yararlanmağa devam ettiğini tespit ediyoruz. Nev'î'ye göre, hocasının atının tırnağı ya da tırnağına çakılan nala, hilâl gibi, yüz sürenlerin pâyesi yükselir ve onu görenler "*İşte Tûbâ*" derler. Tûbâ, "*Cennette, kökü semada bulunan ağaç*" tır. "*Tûbâ sözü pek iyi, âferin, maşallah gibi mânâlara da gelir*". (Onay, s. 417; Sefercioglu 2001, s. 34). Övülenin atının tırnağının izini taşıyan

kimsenin yüksek bir pâyeye erişeceği düşüncesi, övülenin faziletiyle ilgilidir. Karamânî Mehmed Efendi o derece faziletli bir âlimdir ki ona baş eğenler, yani onun faziletinden yararlanmak için ona bağlananlar, cennetteki Tûbâ ağacı gibi yüksek pâyelere ulaşırlar. Nev'î bu görüşünü, [*Senin atının tırnağına, hilâl gibi, baş eğen şu kimseyi görenler, onun pâyesi için, "İşte Tûbâ" dediler.*] dediği

**16- Baş eğdi şol ki süm-i esbine hilâl-sıfat
Görünce pâyesini didiler lehû tûbâ**

şeklindeki beytinde dile getirmiştir.

Hilâlin gökte görünmesi, yeni bir ayın başladığının işaretidir. Nev'î, kasidesinin on yedinci beytinde, ilk defa yazılan şiir ile yeni ay (hilâl) arasında ilgi kurarken, bayram hilâlinin insanlara verdiği bayram neşesi ile, "*şi'r-i nev-peydâ*" yani yeni ortaya çıkan şiir olarak vasıflandırdığı şiirini okuyanların duyacakları mutluluk arasında da ilgi kurarak, şiirini övmektedir. Şairimize bu güzel ve yeni tarz şiiri yazdıran ise hocası Karamânî Mehmed Efendi'nin benzersiz ilmi ve faziletidir. [*Bu yeni (ilk defa) yazılan şiir (bayram) hilâlinin vasfına uygun düştü; (bu sebeple), âşıklar mecliste onu zaman gözetmeden neşe içinde okusunlar.*] şeklinde nesre çevirdiğimiz

**17- Sürûd ide anı meclisde nâgeh 'ışk ehli
Hilâli vasfına düşdi bu şi'r-i nev-peydâ**

beyti, şairimizin kendine ve şairliğine duyduğu güvenin bir ifadesidir. Nev'î bu beytiyle, daha önce görülmemiş yeni bir şiir tarzı ortaya koyduğu kanaatındadır. Bu özelliği de taşıyan beytin hem medhiye hem de fahiye özelliklerini taşıdığını söylemek mümkündür.

Nev'î'nin, teşhis ve mübâlağa sanatlarını kullanarak yazdığı ve [*Ki, semânın en yüksek noktasında bulunan güneş, senin hilâline şaşkın; bu mavi sırça kubbe (gökyüzü) nin de güneşinin gamı ile gönlü kırıktır.*] dediği kasidesinin

**18- Ki ey hilâlüne ser-geşte mihr-i evc-i semâ
Şikeste-dil gam-ı mihrünle günbed-i mînâ**

şeklindeki on sekizinci beyti on yedinci beytin devamı niteliği taşımaktadır. Bu sebeple bu beyitte de şair hocası Karamânî Mehmed Efendi'nin fazîletinin yüceliğini överken, aynı zamanda, hocası için yazdığı bayram hilâli vasfındaki kasidesinin değerini de ifadeye çalıştığını söyleyebiliriz.

Nev'î'nin, yine bu beyitlerle bağlantılı olduğu izlenimini veren ve [*Ey sevgili (Hocam)! Yeni ayı senin hilâline nasıl benzeteyim? O, uzaktan bakıldığı zaman güzeldir, hesaba gelmez.*] dediği

19- Meh-i nevi nice teşbih idem hilâlüne kim Hisâba gelmez ırakdan güzeldür ol cânâ

şeklindeki on dokuzuncu beyitte de hocasına olan hayranlığını, onun ilim ve fazîletini anlatmaya çalıştığı, bayram hilâliyle ilgili yazdığı kasidesinin yeni ayla kıyaslanamayacak kadar güzel olduğunu ifade etmeye devam ettiğini görüyoruz.

Nev'î'ye göre hocası Karamânî Mehmed Efendi, ilim ve fazileti bakımından güneşe benzer. Ona ihtiyaç duyanlar ışığını güneşten alarak noksanını tamamlayan hilâl gibidirler ve beyitte "eksîği, gediği bulunan bir kul" olarak değerlendirilmişlerdir. "Ağız eğmek" deyimini birine bir konuda "yalvar, yakar olmak" anlamına gelir (Parlatır 2008, C.II, s. 37, no.233). Güneşe benzetilen Karamânî Mehmed Efendi'nin ışığından yani görgüsünden, bilgisinden, faziletinden nasiplenip eksîğini tamamlamak durumunda olanlar, güneşten ışığını alıp eksîğini tamamlama ihtiyacında olan hilâle benzetilenler, O'na uzaktan yalvarmak durumundadırlar. Nev'î bu düşüncesini [*Hilâl sana uzaktan ağız eğer, (ne de olsa) eksîğiyle fazlasıyla senin kulundur, ona bir nazar eyle.*] diye nesirleştirmeye çalıştığımız

20- Kulun durur hele eksik gedik nazar eyle Irakdan ağız eger mâh-ı nev felekde sana

şeklindeki kasidenin yirminci beytinde şiirleştirmiştir. Şairimizin, güneşe benzettiği hocasından bir de ricası vardır; kendisinin ışığına ihtiyacı olanlardan nazarını yani ilgisini esirgememeli, onların eksikliklerini ilim ve faziletiyle tamamlamalıdır.

Nev'î'nin, [*Şafak senin gamınla (sana duyduğu hasretin gamıyla), sînesine hançer vurdu; hilâl de (hançer yarasının kanını durdurmak için) ay pamuğundan fitil büktü.*] dediği

**21- Gamunla urdı meger sîneye şafak hançer
Hilâl penbe-i mehden fetîle bükdi ana**

şeklindeki kasidesinin yirmi birinci beytinde, gözlemlerinden ve sahip olduğu tıp bilgisinden yararlanmaktadır. Kanayan yaraların kanını durdurmak için pamuktan bükülerek yapılan fitiller kanayan yaraya sokularak kan dindirilmeye çalışılır. Beyitte, akşam güneş batarken ufukta meydana gelen kızılık olan şafak, kırmızı renginden dolayı kanla ilişkilendirilerek, kendisini hançerlemiş, yaralı bir insan şeklinde hayâl edilirken hilâl, ay pamuğunun bükülmesiyle elde edilen, fitile benzetilmiştir. Pamuktan yapılmış fitil ile hilâl arasındaki benzerlik eğri şekil ve beyaz renk unsurlarına dayanmaktadır. Şafağın kendisini hançerlemesinin sebebi ise Karamânî Mehmed Efendiye duyduğu hasretin gamıdır.

İnançlarımıza ve geleneklerimize göre oruçlu bir kimsenin “*Ben oruçluyum*” demesi hoş karşılanmaz; bundan dolayı oruçlu olanlar, oruçlu olduklarını ifade için “*Ağzım kapalı*”, “*Ağzım kilitli*” ya da “*Allah bilir*” ve benzeri ifadeler kullanmayı tercih ederler. Nev’î’nin [*Oruç kilidinin açılmasına yeni ay (hilâl) anahtar oldu; senin kaşların müşkül düğümleri açsa bunda şaşılacak ne var?*] diye sorduğu, sorusuna cevap beklemediği ve “*bunda şaşılacak bir şey yok*” anlamında düzenlediği

**22- Kilîd-i rûzeye miftâh mâh-ı nev oldu
N’ola işâret-i ebrûn olursa ‘ukde-güşâ**

şeklindeki kasidenin yirmi ikinci beytinde, bu güzel geleneğimizi görüyoruz. Ramazanda ayında oruçlu olduğumuz süre içinde yeme ve içmeden mahrum kalışımız, ağızların kapalı bir kilit olarak tasavvuruna sebep olmuştur. Bu kilidi açacak olan anahtar da ramazan ayının sona erdiğine delil olan hilâldir. Beyitte hilâl ile anahtar ile arasındaki şekil benzerliğinden de yararlandığı açıktır. Hocasının hilâle benzeyen kaşlarının bir işaretiyle müşkül düğümleri çözeceği ifadesi, hocasının ilim ve faziletinin büyüklüğüyle ilgilidir.

[*Ey cihanı süsleyen ay! Bayram ayı geldi, hilâlini görelim, tebessüm et de sıkıntıları gider.*] diye nesirleştirdiğimiz

**23- Gider küdüreti kıl hande mâh-ı ‘îd oldu
Hilâlünü görelüm ey meh-i cihân-âra**

şeklindeki yirmi üçüncü beyitte şairimiz, her ne kadar bayram hilâlinin görünmesini ve mutluluk ve sevinç kaynağı olan bayramın başlamasını arzu ediyor gibi görünse de asıl ifade etmek istediği, hocası Karamânî Mehmed Efendi'nin yüzünü görmek arzusudur. Nev'î için hocasının yüzünü görmekle bayrama kavuşmanın verdiği mutluluk aynıdır. Bayram insanlara nasıl hoş ve güzel duygular yaşatırsa, hocasının bayrama benzeyen nurlu yüzünü, bir sevgi ve ilgi ifadesi olan gülümsemesini görmek de şairimize aynı duyguları yaşatmaktadır. Burada bayram hilâli ile hocasının hilâle benzeyen kaş arasında da bir ilgi kurulduğunu söyleyebiliriz.

Ayın başında hilâl şeklinde görünen ay, ayın on dördünde, güneşten aldığı ışıkla olgunlaşarak, dolunay haline gelir. Ayın dolunay hâline "*mâh-ı dü hefte*" yani iki haftalık ay da denir. Daha sonra tekrar güneşten aldığı ışığın zamanla azalmasıyla tekrar hilâl şekline döner ve kısa bir süre görünmez olur ve hilâl halinde görünmesiyle yeni bir ay başlar. Nev'î, [*Zamane, yeni ay gibi tazelenip (gençleşip) neşeye kavuştu; ancak, sıkıntı ve yorgunluk sadece âşıkların gönüllerinde kaldı.*] dediği

24- Zamâne tâzelenüp mâh-ı nev gibi güldi Meger ki hâtır-ı 'âşıkda kaldı renc ü 'anâ

kasîdenin yirmi dördüncü beytinde hilâlin yeniden görünmesini "*tazelenmek*" olarak dile getirmiştir. Tazelenmek, yeniden doğmak, gençleşmek, güçlenmek ve gelişmeye uygun olmak anlamlarını taşır. Bu durum ise mutluluğun sebebidir. Bu mutluluk beyitte, "*mâh-ı nev gibi güldü*" şeklinde ifadesini bulmuştur. Arapça bir isim olan "*Zamâne*" kelimesi, küçümseme ve alay ifade edecek şekilde kullanıldığında "*şimdiki zaman*" anlamına gelir. Kelimenin, "*baht, talih ve felek*" anlamları ile "*eskimiş hastalık*" anlamı da vardır (*Parlatır* 2009, s. 1854; *Şemseddin Sâmî*, s. 676). Kelime, beyitte "*zaman, bu zamanda yaşayanlar*" anlamında kullanılmıştır.

Berâ'at-i istihlâl bir edebî sanattır ve "Güzel başlangıç. Bir şiir, kitap ve yazının başında, içindekiler hakkında toplu bir fikir verecek şekilde güzel sözler kullanmak" tır (Pala 2003, s.77). Bir başka deyişle işlenecek konunun ne olacağının baştan hissettirilmesidir. Şairimiz [(Bu şiir sevgimin açıklanmasına yeni bir başlangıç oldu. Hilâli anlatmaktan maksadım sadece bera'at (aklanma) idi.] dediği

**25- Çü şerh-i mihrüme maksûdum oldı istihlâl
Berâ'at idi hilâl anmadan garaz mahzâ**

şeklindeki yirmi beşinci beytinde “aklanma” anlamına gelen “berâ’et” kelimesi ile “yeni ayın görünmesi” anlamına gelen “istihlâl” kelimesini ustaca kullanmıştır. Nev’î, “Mihr” kelimesinin güneş ve sevgi anlamlarıyla da oynayarak, yazdığı bu kasidesinin, hocasına olan duygularını açıklamaya bir başlangıç olduğunu, yeni bir ayın ve bayramın başlangıcının işareti olan hilâlden söz etmesinin asıl maksadının da bu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, divanın ilk şiiri olan bu kasideyi de divanında yer alan diğer güzel şiirlerinin bir işareti sayarak, berâ’at-i istihlâl sanatını da ustaca kullanmıştır.

Nev’î, kasidesinin methiye bölümünde yer alan yirmi altıncı beyitte, Peygamber Efendimiz’in, kendisine inanmayanlara peygamber olduğunu isbat etmek için, parmağıyla işaret ederek dolunayı iki parçaya ayırdığı “Şakku’l-kamer” mucizesine (Levend 1984, s.134) telmihte bulunmaktadır. [O benzeri bulunmayan (Muhammed) ki onun hakkını teslim etmek gerekir; hilâle (benzeyen parmağı) ile işaret edip ayın kursunu (dolunayı) iki parça eyledi.] dediği

**26- Anun hakı ki işâret kılup hilâli ile
Dü pâre eyledi kurs-ı mehi o bî-hemtâ**

şeklindeki beytinde, isim benzerliğinden hareket ederek, hocası Karamânî Mehmed Efendi’yi de hatırlatmak istediğini söyleyebiliriz. Şairimizin, Peygamber Efendimiz’in işaret parmağı ile hilâl arasına şekil ve belki de nurlu olduğu düşüncesiyle, renk bakımından ilgi kurduğunu söylemek mümkündür.

Kasidenin yirmi yedinci beytinde Nev’î’nin hocasına olan hayranlığının ve bağlılığının bir başka ifadesini buluyoruz. [Felek (kader) beni yeni ay (hilâl) gibi bir kenara atsa bile ölünceye (senin) lutuf (bağış) eteğinden asla el çekmem.] şeklinde nesirleştirebileceğimiz

**27- Felek atarsa meh-i nev gibi kenâra beni
Ölünce dâmen-i lütfundan el çekem hâşâ**

beytinde şairin kendisini, felek tarafından bir gün kenara atılma ihtimali bulunan bir hilâle benzetmesi, bu kasideyi kaleme aldığı zamandaki

psikolojik durumunu da ifade etmektedir. Ölümü düşünen şairimizin, ölünceye kadar hocasının lütuf eteğinden elini çekmeyeceğini söylemesi, onun hocasına olan ihtiyacının, hiç bir zaman yok olmayacağını bir ifadesi olarak kabul edilebilir. İsim benzerliği de göz önünde tutulursa, şairimizin hocasına, kendisini her konuda sıkıntıdan kurtaracak bir şefâatçi gözüyle baktığını da söylemek mümkündür.

Şairimiz, kasîdesinin yirmi sekizinci beytinde, hocasını ilmi ve fazileti bakımından sonsuz genişlikteki gökyüzüne ve güneşe benzetirken, kendisini de devamlı hocasıyla beraber olduğu için, bütün eksikliğine rağmen gökyüzünden ayrılmayan ve eksikliğini güneşten aldığı ışıkla tamamlayan hilâle ve değersizlik bakımından güneşten ayrı düşünülmeyen zerreye benzetiyor. Nev'î bu düşüncelerini, [*Büyük gökyüzüne hilâl noksan bile olsa lazımdır (gökyüzü hilâlsiz olmaz); (bu sebeple) değersiz zerre (şair) hiç güneşten (Mehmed Efendi) ayrı olmadı.*] dediği

**28- Sipîhr-i a'zama lâzım hilâl nâkıs iken
Güneşden olmadı hîç zerre-i hakîr cüdâ**

beytinde dile getirmiştir.

Nev'înin, [*Senin kavuşma güneşinin yakınlığı gerçi hâle mensup olur ama daima ay gibi noksana gam, olgunluğa safâ (verir).*] diye nesirleştirdiğimiz,

**29- Karîn-i mihr-i visâlün velî olur hâlî
Hemîşe meh gibi noksâna gam kemâle safâ**

şeklindeki kasidenin yirmi dokuzuncu ve methiye bölümünün son beyti de Karamânî Mehmed Efendi'nin yüceltildiği bir beyittir. Şairimize göre hocasının, güneşe benzettiği vuslatına yakın olmak, ay gibi noksanı olanlara gam, olgunluğa safadır. Şairimiz bu beyitte de ayın ışıksız olması ve sahip olduğu ışığı güneşten alıyor olması ve güneşten aldığı ışık miktarına göre hilâlden dolunaya kadar değişiklikler göstermesinden hareket etmektedir. Nev'î, ilim ve fazilet bakımından bir güneşe benzettiği hocası Karamânî Mehmed Efendi'ye yakın olmayı bir avantaj, bir olgunlaşma sebebi saymaktadır. O güneşten uzak olan ise, noksanı olan bir hilâldir. Onun olgunlaşıp dolunay hâline gelmesi yani ilim ve fazilet bakımından olgunluğa erişmesi ancak, Karamânî Mehmed Efendi'ye

yakın olmakla ve onun ilim ve fazîletinden yararlanmakla mümkün olabilir. İlim ve faziletin güneşe benzetilmesi ise güneşin özellikleriyle ilgilidir. Nasıl güneşsiz bir dünya düşünülemezse, şairimize göre, üstün bilgi ve meziyetlere sahip bir hoca olmadan da kendini yetiştirmenin ve kemale ermenin imkânı yoktur.

Nev'î'nin, [*Nice ince mânâ hilâl gibi görünsün, çılgın gönlün sabahı açıl-sın.*] diye nesirleştirmeye çalıştığımız

**30- Hilâl-veş görüne niçe ma'nî-i bârîk
Güşâde ola eger matla'-ı dil-i şeydâ**

şeklindeki kasidenin otuzuncu, fahriye bölümünün birinci beytinde, şairimizin "*ma'nî-i bârîk*" yani ince mânâyı hilâle benzettiğini ve nice ince anlamın, hilâl gibi, kendisine görünmesini istediğini, bu sayede çılgın gönlün sabahının açılmış olacağını ifade ettiğini görüyoruz. "*Güşâde*" kelimesinin "açılmış" anlamı yanında, "açık, ferah, şen" anlamları da vardır (Parlatır 2009, s.538). Matla' kelimesi, edebiyattaki "*kaside ve gaze-lin, (mısraları) kendi aralarında kâfiyeli ilk beyti*" anlamı dışında, "*ortaya çıkacak, doğacak yer; güneş, ay ve öteki gezegenlerin ve yıldızların doğması*" anlamlarını da içerir (Parlatır 2009, s.1022). Şairimiz fahriye bölümüne başladığı bu beytiyle, ilhamın kendisine yardımcı olmasını arzuladığını ve aynı zamanda şiirlerinin ince mânâlarla dolu ve bunun kendisi için bir mutluluk sebebi olduğunu ifade etmek istediğini de söyleyebiliriz.

Nev'î'ye göre kendisi bir güneş, ona dil uzatanlar, sanatını değersiz bulan rakipleri ise kendi derecesini, değerini bilmeyen, ışığını güneşten alan hilâle benzer. Bunun için düşmanlarının kendisiyle fazilet yarışına girmesi ya da bu konuda iddialaşması, "*dil uzatmak*"tır. Dil uzatmak deyimi ise "*Laf atmak, saygısızca sözlerle birini kötölemek*" anlamlarına gelir (Parlatır 2008, s. 301, no.3162). Nev'î'nin "*meselâ*" kelimesini kullanarak, buna çok az ihtimal verdiğini ama buna cüret edecek kendini bilmezlerin de bulunabileceğini dile getirerek övündüğü ve [*Mesela düşmanlar (rakipler) benimle fazilet davası güitse (tıpkı) kendi değerini bilmeyen ama güneşe dil uzatan hilâle benzer.*] dediği

**31- Hilâl kadrini bilmez dil uzadur mihre
Benümle da'vî-i fazl eylese 'adû meselâ**

şeklindeki, kasidesinin otuz birinci beytinde, hilâl ile dil arasındaki şekil benzerliğini de gözettiği söylenebilir.

Nev'î, kendisinin şairlik yeteneği ve fazilet bakımlarından hiçbir noksanının olmadığı kanaatindedir. Onun şairlik kudretini, hilâl gibi noksanı olan şekilde değerlendiren rakiplerinin düşüncelerine değer vermez. Onun kudretinin olgunluğunu ileri görüşlüler yani gerçek şair ve şiirden anlayanlar görebilirler. Nev'î bu düşüncesini, fahriye bölümünün üçüncü ve kasidenin otuz ikinci beytinde, [*Zamane (akranlar, rakipler) benim kudretim (şairlik gücümün) olgunluğunu hilâl gibi noksan görürse hiç gam değil; (çünkü), uzağı görenler (şiirden anlayanlar) benim (şiirlerimin) değerini anlarlar.*] dediği

**32- Kemâl-i kudretümi dûr-bîn olan anlar
Zamâne nâkis iderse ne gam hilâl-âsâ**

şeklindeki güzel beytinde dile getirmektedir. Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Nev'î doğuştan Allah vergisi olan şairlik gücünün, bilgisinin, kültüre ve dile olan hâkimiyetinin farkındadır. Bu ifadeler, divan şairlerinin, fahriye özelliği taşıyan sıradan abartılı ifadeleri gibi görünse de Nev'î'nin şiirlerinin dikkatle incelenmesi halinde, fazla abartılı gibi görünen bu ifadelerin gerçeği yansıttığı görülür.

Ay hilâl hâline geldikten sonra bir iki gün görünmeyip sonra tekrar hilâl şeklinde ortaya çıkıp dünyayı aydınlatmaya başlar. Nev'î, bu gerçeğe dayanan gözlemlerini [*Peşin hükümlüler gerçi hilâli göremez ama (o), bir iki gün içinde meclisi süsleyen mum olur.*] şeklinde nesre çevirmeye çalıştığımız

**33- Hilâli gerçi ki evvel-nazar kişi göremez
Bir iki gündün olur lîk şem'-i cem'-ârâ**

şeklindeki kasidenin otuz üçüncü beytinde dile getirmiştir. Şairimiz beyitte hilâl ile mum arasında ışıklı olmaları, bir parça da şekil benzerliği sebebiyle ilgi kurarken, o devre ait kıymetli bir aydınlanma aracı olan mumun önemine de işaret etmektedir. Beytin fahriye bölümünde yer alıyor olması, şairin "*evvel nazar kişi*" ifadesiyle şiirden anlamayan, peşin hükümlüleri, "*şem'-i cem-ârâ*" yani meclisi aydınlatan mum ifadesiyle de kendini ve şiirlerini kastettiğini de söylemek mümkündür.

Kasîdenin otuz dördüncü ve fahriyenin son beyti aynı zamanda şairin mahlasının yer aldığı tac beyittir. Edebiyatımızda, çekilen dert ve sıkıntıların hayâl edilemeyecek kadar çok olduğunu ifade için kullanılan

“ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa, benim derdimi yazmaya yetmez” benzeri ifadelerle sıkça rastlanılır. Şairimizin [*Ey Nev’î! Güneş mürekkep hokkası, hilâl de kalem olsa bile bizim sıkıntılı (perişan) halimizi anlatmaya (yazmaya) yeterli olmaz.*] dediği

**34- Devât-ı mihr ile Nev’-î kalem olursa hilâl
Lisân-ı kâl idemez hâl-i pür-melâli edâ**

şeklindeki beytinde de aynı abartılı düşünce tarzını görüyoruz. Nev’î, bu düşüncesini güneşi mürekkep hokkasına, hilâli de kaleme benzeterek dile getirirken, güneşin ve hilâlin, tükenmezlik, değer ve şekil benzerliği özelliklerinden yararlanmaktadır. Bu kurulan ilgiler, edebiyatımızda sıkça karşımıza çıkmayan, şairin gözlem, hayâl ve sanat gücünü gösteren unsurlar olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca bu beyitten, Nevî’nin bazı sıkıntılar içinde olduğunu ve bu sıkıntılarını, çare bulacaklara işitirmek arzusunda olduğunu da söylemek mümkündür.

Kasidenin duâ bölümü üç beyitten meydana gelmiştir. Duâ bölümünün ilk beyti olan otuz beşinci beyit,

**35- Kemân-ı kaddi hilâl it sipîhr-i ihlâsa
Dilersen irişe sakf-ı semâya tîr-i du’â**

şeklinde. Nev’î’nin, [(*Ey Allâh’ım!*)! Yaya dönmüş boyumuzu (bedenimizi) ihlâs [temizlik ve doğruluk] göklerine hilâl eyle de duâ okları gökyüzünün çatısına ulaşsın.] dediği beyitte, bedeninin hilâle, duanın oka benzetildiğini görüyoruz. Şairin bedeni ile hilâl arasındaki ilgide zayıflık, yay gibi eğri şekil ve sarı renk ilgisi söz konusudur. Bu beyitte de şairin bedeninin yaya ve hilâle benzetilmesi, onun ihtiyarlığının da bir ifadesidir. Yaşlanıp beli bükülen şairin zayıf bedeni ile hilâl arasında ilgi kurulduğu açıktır. Duâ ile ok arasındaki ilgide ise göğşe doğru hareket etme ve yükselme eylemine dayanır. Şairin mihnetle bükülmüş, yaya benzeyen bedeni şekil bakımından hilâle benzetilirken, arşa yükseldiği kabul edilen duâlar da o yay ile atılan göğşe doğru yükselen oka benzetilmiştir. Duâ oklarının hedefine ulaşması yani Allah katında kabul bulması arzu edilmektedir.

Hilâlin şekil bakımından lâm harfine benzetilmesi divan şiirimizde sıkça karşımıza çıkan bir benzetmedir. Hilâl lam harfi, bu lam harfini

yazan kâtip de çarhın Debîr'i yani Utarit olunca, bu lâm harfinin yazıldığı levhanın da sipihr yani gökyüzü olması kaçınılmazdır. Nev'î bu ilgileri, *[Nitekim feleğin kâtibi (Debîr) gökyüzü levhasına altın mürekkebi ile yeni ayın (hilâlin) lâm harfini yazsın.]* dediği, duâ bölümünün ikinci, kasidenin otuzaltıncı beytinde

**36- Nite ki levh-i sipihr üzre âb-ı zer birle
Debîr-i çarh ide lâm-ı meh-i nevi imlâ**

şeklinde dile getirmiştir. Beyitte hilâlin ortaya çıkışı, düz görünüşü sebebiyle levhaya benzetilen gökyüzüne, feleğin kâtibi tarafından lâm harfinin altın mürekkebiyle yazıldığı hayâline sebep olmuştur. Hilâlin şekli ve rengi ile altın mürekkebiyle yazılmış lâm harfi arasındaki benzerlik asıl hareket noktasıdır.

Kasidenin otuz yedinci beyti olan makta beytinde şair bayram hilâlini şekil ve parlaklık bakımından, düşmanlarının başını alacak bir dert ve belâ kılıcına benzetirken, aynı hilâli dostlar için bayram sevincine vesîle olmasını dilediği ve *[Her yeni ay, sana daima bayram ayı olsun (mutluluk versin); senin kötülüğünü isteyen düşmanlara ise dert ve belânın kılıcı olsun.]*

dediği

**37- Hemîşe her meh-i nev sana 'ayn-ı 'îd olsun
Ser-i 'adû-yı zarar-haha tîğ-ı derd ü belâ**

şeklindeki beytinde şiirleştirmiştir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki Nev'î'nin ifâde, vezin ve kâfiye yönünden kusursuz kasîdesinin asıl önemi, bir öğrencinin, bütün ilgi, bağlılık ve övgüleri hak eden bir hocaya samimî duygularını ifade ediyor olmasıdır. Divan şiirinde, özellikle kasidelerdeki ifadelerin oldukça abartılı ve bazan da yapmacıklı, samimiyetten uzak olduğu, hatta tamamıyla katılmamakla beraber, menfaat temini için zoraki yazılmış şiirler olduğu daima tartışmaya açık bir konu olarak önümüzdedir; ancak, gerek Karamânî Mehmed Efendi'nin ilminin ve faziletinin değeri, yetiştirdiği talebeleri arasında Nev'î ile beraber olan Hoca Sâdeddin, Bâkî, Remzî-zâde, Hüsrev-zâde, Üsküplü Vâlihî, Edirneli Mehmet Mecdî, Cevrî ve Camcı-zâde gibi geleceğin önemli şair ve simalarının bulunma-

sı (*Nev'îzâde Atâî*, s.419) sebebiyle, şairimizin hocası için yazdığı abartılı ifadelerdeki samimi değerlendirmeleri hakettiğini söyleyebiliriz. Bu kasidenin Nev'î divanının başında yer alması da şairin hocasını ne kadar çok sevdiğinin, ona büyük bir saygı ve hayranlık duyduğunun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Nev'î'nin sadece bu kasîdesi değil, divanındaki diğer şiirlerinde ve *Hasb u Hâll* adlı mesnevîsinde de en çok göze çarpan özelliği, duygu ve düşüncelerini samimiyetle ifade etmesidir. Onun, kendisinin de

“Bu sâde nazmı ehl-i sanâyi beğenmezse
Nev'î ne gam bizüm sözümüz âşikânedür”

beytinde dile getirdiği gibi, sanat endişesi taşımayan, duygularını, oldukça sade bir dille ve samimiyetle şiirleştiren güçlü bir Dîvan şâiri ve alim bir şahsiyettir. Bunun içindir ki Nev'î, asla ihmal edilmemesi ve mutlaka okunup, değişik yönlerden araştırmalara konu edilmesi gereken değerli şairlerimizden biridir.

Kaynaklar

- Nev'î (1977): *Divan*, haz. Mertol Tulum – M. Ali Tanyeri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- ONAY, Ahmet Talat (1992): *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemâl Kurnaz, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1984), *Divan Edebiyatı – Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar-*, 4. bs., İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Nev'îzâde Atâî (1268), *Zeyl-i Şakâyık*, İstanbul.
- PALA, İskender (2003), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 10. bs., İstanbul: L&M Yayınları.
- PARLATIR, İsmail (2008), *Atasözleri ve Deyimler – II Deyimler*, Ankara: Yargı Yayınları.
- PARLATIR, İsmail (2009), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara Yargı Yayınları.
- SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat (2001): *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, 2. bs., Ankara: Akçağ Yayınları.
- SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat (2007), “Nev'î”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 33 (52-54).
- Şemseddin Sami (1318), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: İkdâm Matbaası.